

Scenario's Trendverkenning Economie Trendbureau Overijssel, 2009

Inleiding

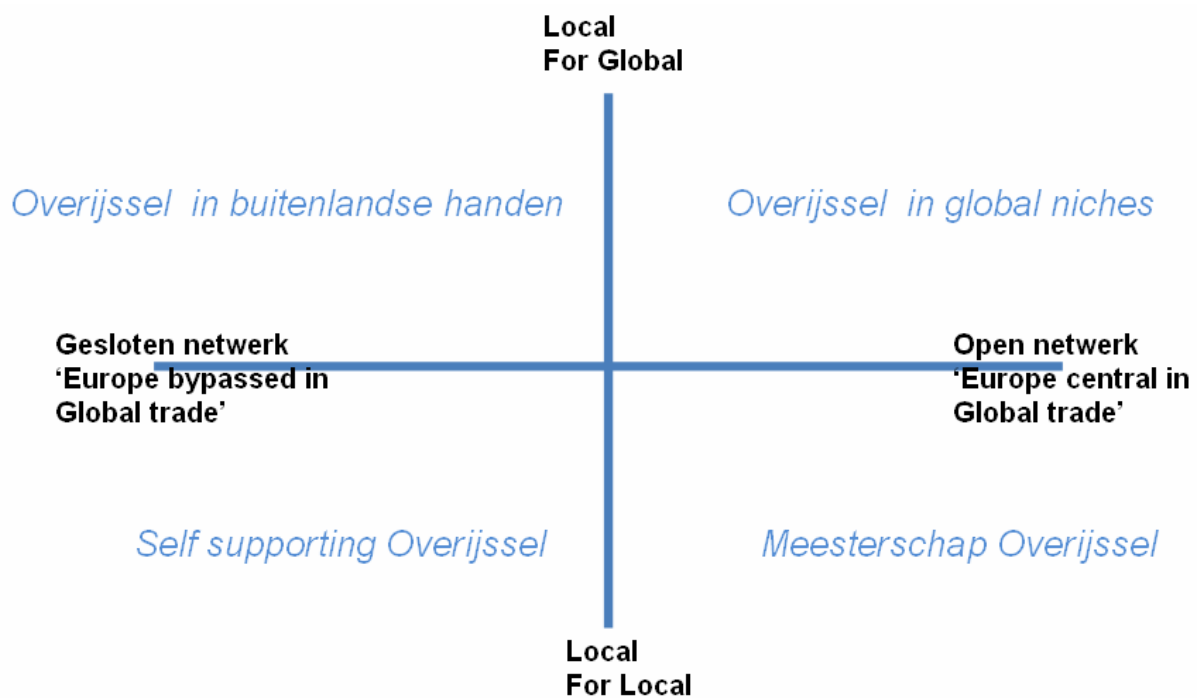
De vier scenario's van de trendverkenning Economie zijn omgevingsscenario's. We stellen onszelf dus niet de vraag welk toekomst welk toekomstbeeld we nu al werkelijkheid zien worden of welk toekomstbeeld het meest of minst wenselijk is. Deze scenario's dienen ervoor om te komen tot aanbevelingen waarmee we robuuste beleidskeuzes kunnen formuleren: dus die in elk scenario goed uitpakken.

Als methode is voor het maken van de scenario's voor de trendverkenning Economie een assenkruis gebruikt. De vier scenario's zijn afgezet tegen twee assen:

••

Local for global vs local voor local : produceren we in lokale of globale productieketens en voor een lokale of globale markt?

Gesloten netwerken vs open netwerken: functioneren we in gesloten, regionale netwerken of juist in open, internationale netwerken?

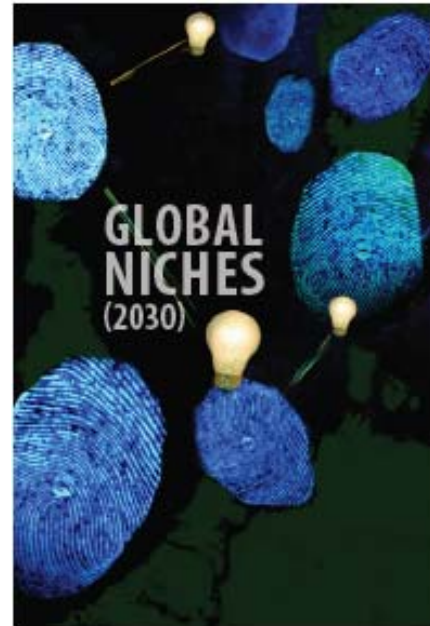

Conceptscenario Overijssel in Global Niches (2030)

Internationaal

De economische crisis aan het eind van het eerste decennium van deze eeuw was zeer diep en ongekend. Toch is de wereldeconomie zeer veerkrachtig gebleken. De overheidsmaatregelen, die de G20 hebben genomen, hebben een dempende werking gehad. Daardoor konden bedrijven relatief snel het initiatief weer overnemen. De groei van de wereldhandel is weliswaar enkele jaren teruggeworpen, maar onder leiding van grote economieën als China, die reeds in 2009 het trendmatig groeipad hervonden, heeft de hele wereldeconomie vanaf 2011 het trendmatig groeipad hervonden. Voor China was dit groeipad boven de 8% economische groei per jaar, en voor Europa 2% .

De G-20 is een effectief orgaan gebleken dat ook in de jaren na de crisis zijn rol en effectiviteit heeft behouden. De belangrijkste functie van de G-20 was te zorgen dat grote economische blokken 'on speaking terms' bleven en vertrouwen in elkaar opbouwden. Dit had positieve effecten op de wereldhandel. Vrije handel biedt producenten en consumenten de mogelijkheid gebruik te maken van de prijsverschillen in de wereld en producten te ontwikkelen, produceren of kopen op die plaatsen waar de beste verhouding tussen prijs en prestatie is. Internet en wereldwijde lage logistieke kosten maken dit mogelijk. Grote stromen goederen en mensen blijven de wereld overgaan.

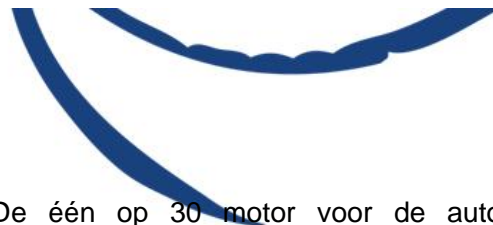

Het oplossen van de economische crisis was slechts één van de uitdagingen van de G-20. De klimaat-, grondstoffen-, water- en voedselcrises zijn ook in 2030 nog steeds zeer actuele onderwerpen. De afgelopen 20 jaar zijn grote vordering gemaakt op het gebied van technologie én afspraken tussen landen en/of handelsblokken over deze onderwerpen. De BRIC-landen zijn de nieuwe economische grootmachten van de 21e eeuw. Door die landen een vaste plaats te geven in het overleg is de gecombineerde Klimaat en Grondstoffen Conferentie van 2020 in

Shanghai een succes geworden. De grootste winst is echter geboekt door bestaande technologieën met een lage milieu- en grondstoffenbelasting versneld in te zetten, wereldwijd maximaal in te zetten op het hergebruik van grondstoffen, het terugdringen van CO₂ en een reductie van vleesconsumptie. Dit alles in combinatie met een sterke gedragsverandering en veranderend bewustzijn

van de consument. De afgelopen vijftien jaar hebben overheden in de industriële landen het voortouw genomen en miljarden ingezet om oude technologie (van auto's tot energiecentrales)

versneld te vervangen door nieuwe technologie. De één op 30 motor voor de auto, energiezuinige scheepvaart en zuinige elektriciteitsproductie zijn zodoende in korte tijd gemeengoed geworden. Dit maakt transport betaalbaar blijft en dat vrije handel wereldwijd nog steeds mogelijk is

Europa

De EU is een sterk handelsblok geworden. Het Lissabon verdrag dat in 2010 is ingegaan heeft Europa, ondanks de aanvankelijke scepsis, vleugels gegeven en maakte dat de EU in staat is om effectief op het wereldtoneel te kunnen acteren. Mede door de uitbreiding van de EU met Turkije is Europa erin geslaagd om het overslagpunt tussen de handelstromen tussen de Amerika's en Azië/Australië te blijven en deze positie uit te bouwen. Europa blijft daardoor een

ontmoetingsplaats voor mensen en voor kennis en wetenschap. Europese universiteiten en kennisinstellingen behoren tot de beste instellingen wereldwijd. Deze instellingen werken nauw samen met topuniversiteiten in Azië en Amerika. De EU kent vrije toegang voor kenniswerkers.

Ook buitenlandse bedrijven krijgen makkelijk toegang tot de Europese markt mits ze voldoen aan de zeer hoge eisen die de EU stelt aan de maatschappelijke- en milieueffecten van de activiteiten van de onderneming. Europa zet daarin de toon in de wereld en het Europese bedrijfsleven is zeer gedreven om de eigen concurrentiepositie te versterken door vooraan te lopen in vernieuwing en innovatie.

Europa heeft, door het stellen van strikte milieunormen, het stimuleren van innovatie in de industrie en snelle vervanging van oude technologie, een sterke positie ten aanzien van de economische politiek gekregen ten opzichte van de lidstaten. Dit effect wordt versterkt door het feit dat de EU namens alle lidstaten optreedt in het G-20 overleg en daar bindende afspraken met de andere handelsblokken kan maken.

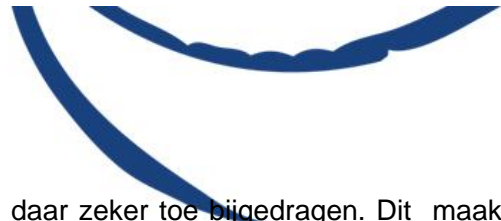
Nederland

Het Nederlandse bedrijfsleven heeft tijdens de economische crises veel van de opgebouwde posities wereldwijd verloren zien en veel bedrijven en financiële instellingen in buitenlandse handen zien overgaan. Doch, de opgebouwde posities in de infrastructuur (havens, luchthavens, internetverbindingen), en in de creatieve sector zorgen ervoor dat de economie het spoor van de ontwikkelingen in Europa kan blijven volgen. Nederlandse regio's zijn voortrekkers geworden in de ontwikkeling van duurzame energie en hergebruik van materiaal.

De beperkte omvang van het land en de grote dichtheid van de netwerken maken dat Nederland een perfecte proeftuin is voor invoering van nieuwe verwerkingsmethoden en hergebruik voor afval, maar ook voor kleinschalige energieopwekking uit water. De Nederlandse kennisinstellingen hebben een stevige concurrentiepositie op dit gebied.

De traditionele handelspositie en sterke dienstverlening in Nederland zorgen ervoor dat kennis en ervaring wereldwijd verhandeld wordt. Nederlandse kennisbedrijven participeren in grote consortia om elders in de wereld de nieuwe oplossingen in te voeren en oude technologieën versneld uit te faseren. Voor een deel gebeurt dit door 'oude technologie' uit rijkere landen te leveren aan landen waar deze technologie een verbetering van het milieurendement betekent. Deze 'clearing house functie' landt prima in de Nederlandse handelsgeest.

De ontwikkeling van de economie in de afgelopen 15 jaar heeft ervoor gezorgd dat de hoge staatsschuld ten gevolge van de zware economische crises in korte tijd is afgelost. De zeer

goede verkoop van de genationaliseerde banken heeft daar zeker toe bijgedragen. Dit maakt dat de overheid, binnen de ruimte die de EU laat, in samenwerking met kennisinstellingen en bedrijven actief meewerkt om de concurrentiepositie van ons land te versterken en te zorgen dat de vereiste verbindingen (fysiek en virtueel) met alle delen van de wereld op topniveau zijn. Daarnaast was de nationale overheid in staat om het wagenpark en oudere energie centrales versneld te vervangen.

Overijssel

De economie in Overijssel heeft goed kunnen aanhaken bij de ontwikkelingen in Nederland. De publieke sector heeft nog steeds een belangrijke rol in de economie met het verzorgen van onderwijs, zorg en kwaliteit woonomgeving. In deze woonomgeving zijn faciliteiten van hoog niveau, waardoor Overijssel een zeer aantrekkelijke plek om te wonen is, waarvandaan men wereldwijd activiteiten onderneemt.

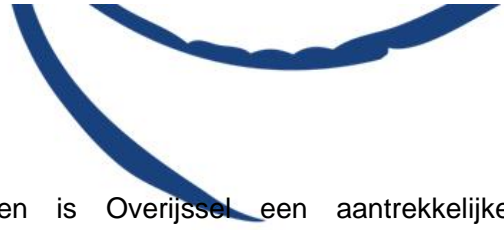
De Universiteit Twente (UT) huisvest een aantal aansprekende onderzoekers die een trekkende rol hebben op grote wereldwijde onderzoeksterreinen. Dit maakt de UT aantrekkelijk voor promovendi wereldwijd om hun onderzoek aan de UT te doen en ook deze regio te bezoeken. De UT speelt samen met hbo- en mbo-scholen een belangrijke rol om kennis te transfereren naar de bedrijven in Overijssel. De overheid stimuleert dit en werkt nauw samen met alle actoren om dit mogelijk te maken.

Het bedrijfsleven is gedomineerd door relatief kleine MKB-bedrijven met een sterke internationale oriëntatie; de zogenaamde MKB-multinationals. De kleine groep grote bedrijven die er is wordt veelal door de moederbedrijven in het buitenland aangestuurd en staan los van de overige actoren.

De Overijsselse bedrijven zijn sterk in bepaalde niches als toeleverancier voor grote bedrijven en projecten. De kracht zit vooral in design, innovatie en management; het vinden van nieuwe oplossingen of verbanden. Productie van de goederen vindt niet noodzakelijk in Overijssel plaats, maar op die plekken in de wereld waar de beste condities voor productie zijn. Dit verlicht de druk op de arbeidsmarkt omdat arbeidsintensieve taken elders kunnen geschieden. Dit maakt weer ruimte voor inzet van arbeidskrachten in de service-industrie en in de zorg.

De economische actoren werken nauw samen in lerende netwerken. Juist de beperkte omvang van de MKB-multinationals, maakt dat kennis en ervaring tussen bedrijven moet worden uitgewisseld. De kracht van Overijssel is dat deze netwerken floreren zonder dat ze verstikkend zijn. De 'kracht van de zwakke banden' maakt dat telkens wisselende coalities mogelijk zijn, afhankelijk van vraag en onderwerp. Vertrouwen domineert, er zijn geen zware juridische overeenkomsten, er is geen terughoudende en remmende kennisuitwisseling, maar men maakt juist offensief gebruik van de voorsprong die men heeft. Ook de UT werkt mee door te zorgen dat toepassing van de nieuwste inzichten via hbo en mbo snel en effectief bij de bedrijven komt.

Een nieuwe niche wordt gevormd door de landbouw in combinatie met energie- en mineralen- en grondstoffenproductie. De varkenssector in Overijssel heeft de druk op het terugdringen van de vleesconsumptie effectief gebruikt om grondstoffen, water, CO₂ en afval volledig her te gebruiken of op te vangen. Hoewel minder vlees wordt geproduceerd slaagt men er toch in de toegevoegde waarde van de sector continue te verhogen. De kennis hoe dit te doen is een zeer geslaagd Overijssels exportproduct.

Door het hoge kwaliteitsniveau van voorzieningen is Overijssel een aantrekkelijke vestigingsplek voor mensen die actief zijn op de kennisgebieden en niches waar Overijssel sterk in is. De open netwerken maken dat mensen snel opgenomen worden. Het hoge service niveau vraagt veel onderhoud en dienstverlening. Dit biedt goede mogelijkheden voor mensen met een lagere opleiding voor arbeidsplaatsen en om actief in de maatschappij te participeren.

Conceptscenario

Meesterschap Overijssel

Internationaal

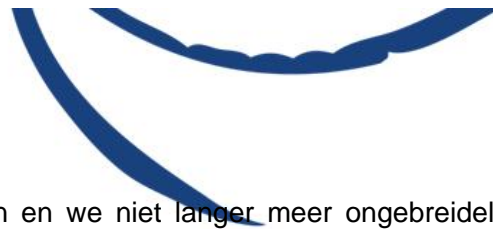
Het wereldbeeld is de afgelopen decennia sterk veranderd. Bij het ingaan van deze eeuw domineerde het idee van de 'global village'. Door de opkomst van internet, vrij reizen, nieuwe communicatietechnologie en community-netwerken werd de wereld in de beleving van veel burgers steeds kleiner. Contacten tussen continenten, virtueel maar ook fysiek, waren veelvuldig. Het jaartje 'backpacken' was heel gewoon na het eindexamen middelbare school of tijdens de studie. De universiteiten in het 'oude' Westen kregen veel studenten uit de opkomende economieën uit Azië en de oude Comecon landen. Transportkosten waren zeer laag en China en andere Aziatische landen acteerden als de productiefaciliteiten van de wereld.

De economische crisis aan het eind van het eerste decennium van de 21^e eeuw bleek achteraf een keerpunt. Niet alleen doordat er een einde kwam aan de 'Chicago School'. Het vrije kapitalisme met een minimum aan staatsbemoeienis en interventie bleek kwetsbaar en overheden wisten ternauwernood een ineenstorting van het financiële stelsel wereldwijd te voorkomen. De toen nog nieuwe economische tijgers, waaronder China en India, speelden een belangrijke rol om de crisis te beteugelen en het voortouw te nemen in het herstel van de economie. Een nieuwe orde ontstond in de verhoudingen tussen de grote spelers in de wereld.

Ondanks druk vanuit het Midden-Oosten om met grote sommen geld en investeringen handelsstromen tussen Amerika en Azië te verleggen, slaagt de EU erin om haar positie in de wereldeconomie te behouden en het ontmoetingspunt tussen Oost en West te blijven.

Terugkijkend was het niet het veranderend economische stelsel, maar de noodzaak om snel een antwoord te vinden op de klimaat-, grondstof-, water- en voedselcrises wereldwijd die tot grote veranderingen heeft geleid. Effecten van deze crises kwamen versneld en versterkt naar boven in de periode 2010-2020. Klimaatveranderingen zorgden voor sterke uitschieters in het weer met als gevolg grote natuurrampen op alle continenten en een tekort aan voedsel in omvangrijke gebieden in de 2^e en 3^e wereld. Het besef drong door dat het roer echt om moet. De G-20 en de VN nemen het voortouw om samen met de grote handelsblokken oplossingen te zoeken. De belangrijkste interventie is reeds gestart aan het begin van deze eeuw. De CO₂ uitstoot wordt aan banden gelegd en sterk beprijsd. Bedrijven en consumenten worden afgerekend op de omvang van hun feitelijke ecologische voetafdruk: 'small is beautiful' is de nieuwe beoordelingsmaatstaf.

De wereld beseft dat de logistieke kosten te laag zijn en we niet langer meer ongebreideld goederen en mensen heen en weer kunnen slepen. De ecologische voetafdruk wordt doorberekend in de prijs van goederen.

De G-20 en de VN wenden een dreigende wereldcrisis af waarbij de handelsblokken conflicterende posities dreigen in te nemen om maar controle te hebben over schaarse grondstoffen. De EU speelt een bepalende rol om ook de VS mee te krijgen. Het gevolg is dat handelsblokken meer voor de lokale consumptie produceren en optimaal bestaande grondstoffen recycleren. Het overblijvende transport tussen continenten wordt geoptimaliseerd

door de invoering van een nieuwe not-for-profit transportbeurs. Tussen de handelsblokken vindt maximale uitwisseling plaats op het gebied van kennis over recycling en optimaal gebruik van grondstoffen. Deze kennis is vrij beschikbaar voor actoren in het economisch verkeer om nieuwe ontwikkelingen op te enten.

Europa

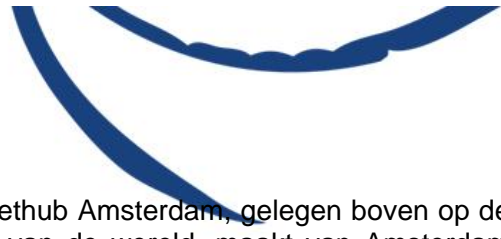
Europa heeft een sterke positie in de wereldeconomie behouden. Drijvende op de kracht en vooral het besef dat een ommekeer vereist was om nieuwe crises af te wenden heeft de EU zich in de G-20 gemanifesteerd als daadkrachtige speler met inzicht en mogelijke oplossingen. Door het voortouw te nemen en de eigen CO₂- uitstoot als eerste te beperken tijdens de milieuconferentie in Kopenhagen in 2010 en de daaropvolgende rondes, heeft de EU China en de VS kunnen overtuigen. Het feit dat China meeding was de grootste overwinning. Intern zijn de lidstaten economisch een sterker verband gaan vormen. Grote investeringen in 'cradle to cradle' ontwikkelingen en toepassingen maakt dat de EU het kenniscentrum van de wereld op dit gebied is geworden. Wetenschappers uit alle handelsblokken komen hier (vaak ook virtueel) samen om kennis en toepassingen uit te wisselen. HBO-instellingen in samenwerking met bedrijven worden gestimuleerd om deze kennis zo snel mogelijk om te zetten naar daadwerkelijke toepassingen. De traditionele BTW-belasting is omgezet in een footprint belasting. Negatieve milieuwaarde wordt belast en maakt producten en diensten zeer duur in vergelijking met de producten en diensten met een beperkte footprint.

De EU stimuleert het produceren voor de eigen lokale markten en wereldwijde handel van kennis over effectief produceren. Dit biedt nieuwe kansen voor de Europese maakindustrie. Ook heeft de EU het afgelopen decennium het economisch beleid en milieubeleid van de lidstaten volledig overgenomen. Nationale overheden zijn verworpen tot lokale implementatie- en uitvoeringsorganen van het EU-beleid.

Nederland

'Nederland distributieland' en 'Nederland Financieel Centrum' hebben sterk geleden onder de wereldwijde klimaat- en schaarstecrises. De fysieke stromen van mensen en goederen wereldwijd zijn beperkt en de overblijvende stromen sterk geoptimaliseerd. De mainports behoeven al jaren geen uitbreiding meer; overcapaciteit maakt dat nadruk ligt op onderhoud en instandhouding. Verkeer en distributie binnen Europa is wel belangrijker geworden door het lokale karakter van de productie. Nederland speelt hierin nog een – traditioneel- sturende rol in Noordwest Europa. De investering in de Betuwelijn blijkt vooral in omgekeerde richting, van Duitsland naar Nederland, zeer aantrekkelijk te zijn.

Amsterdam heeft er een nieuwe mainport bij. De internethub Amsterdam, gelegen boven op de belangrijkste verbindingskabels naar de andere delen van de wereld, maakt van Amsterdam een creatief en virtueel knooppunt. Vele lijnen komen hier samen de economische netwerken ontmoeten elkaar hier.

De nationale overheid werkt gedreven aan de uitvoering van het EU-beleid. Universiteiten, hbo en mbo werken eendrachtig samen om nieuwe diensten en producten te ontwikkelen. De Randstad maakt gebruik van de internet mainport om een draaischijf te worden in de handel en diensten in het meten en verhandelen van CO2 rechten en ecologische footprints. Kennis over intensieve voedselproductie en recycling van mineralen uit biomassa, etc. zijn Nederlandse

sterktes die benut worden. De beurs in Amsterdam wordt een belangrijke indicator voor de waarde van de nieuwe wereldwijde milieu eenheid.

Overijssel

De ontwikkelingen wereldwijd en de besluiten van de handelsblokken om meer local-for-local te produceren hebben een positieve invloed op de economie van Overijssel. De traditionele kracht van de Overijsselse economie ligt op het gebied van de maakindustrie en onderhoudstechniek. Afgelopen jaren hebben overheden, kennisinstellingen en het bedrijfsleven in Overijssel eendrachtig samengewerkt om de maakindustrie te vernieuwen en te zorgen dat de nieuwste (immers vrij beschikbare) kennis zo snel mogelijk wordt toegepast.

Het traditionele vakmanschap in Overijssel, waar in het veleden nog al eens schamper over gesproken werd, blijkt nu de sterkte van de regio te zijn. Diverse sectoren in Overijssel bloeien als nooit te voren. De landbouw is sterk innovatief op het gebied van schaalvergroting in streekvoedsel in combinatie met lokale energieopwekking.

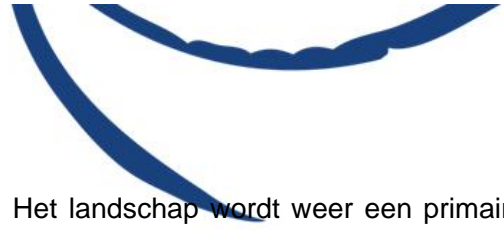
De tapijtindustrie in de kop van Overijssel en de maakindustrie in Twente zijn zeer succesvol in het milieutechnisch optimaliseren en vernieuwen van hun productieproces. De producten van deze bedrijven zijn in Noordwest Europa zeer gewild en de productieprocessen zelf worden ook met succes elders in de wereld toegepast onder leiding van Overijsselse deskundigen en bedrijven.

Samen met de UT worden de nieuwste technologieën toegepast om producten te recyclen en cradle to cradle daadwerkelijk inhoud te geven.

De netwerkdichtheid van Overijssel is een sterkte. De netwerken zijn omgevormd tot lerende netwerken; kennis is immers vrij beschikbaar en bedrijven, kennisinstellingen en overheden werken samen om deze toe te passen in de bedrijven. De vele kleinere MKB-bedrijven doen telkens weer versted staan welke concrete en praktische oplossingen gevonden worden. De Overijsselse ecologische footprint is de afgelopen jaren zo sterk afgenomen dat we zelfs in staat zijn nieuwe investeringen in bedrijven te financieren van de verkoop van milieurechten.

Echter de druk op productie heeft wel gevolgen voor de ruimtelijke ordening. Bedrijventerreinen blijken meer dan nodig (in vergelijking met visies uit het verleden). Versnelde en grootschalige recycling van

bedrijventerreinen maakt dat ruimte beschikbaar komt. Het landschap wordt weer een primair productiegebied voor voedsel en lokale energieopwekking.

Het succes van Overijssel heeft ook uitstraling naar andere regio's. Vakmensen worden naar Overijssel gestuurd om mee te leren en te werken bij bedrijven en kennisinstellingen. 'Made and Developed in Overijssel' is een begrip geworden. Het woon- en leefklimaat in Overijssel is hierdoor goed, waardoor kennis en kunde in de provincie gevestigd blijven. Het serviceniveau voor jongeren en ouderen is hoogwaardig.

Conceptscenario Overijssel Self Supporting

Internationaal

De wereld regionaliseert. Onder druk van klimaatontwikkelingen, schaarste aan grondstoffen, aan schoon water en aan voedsel, voeren geopolitieke motieven de boventoon in het economisch beleid. De VS en Rusland hebben reeds in de vorige eeuw hun militaire en economische invloedssferen opgebouwd om er zeker van te zijn dat men toegang heeft tot schaarse grondstoffen. China heeft haar invloedssfeer aan het begin van deze eeuw sterk uitgebreid en heeft nu toegang tot olie, en ook tot vele delfstoffen uit Afrika. Europa heeft ingezet op liberale handel en samenwerking met andere handelsblokken, maar dreigt nu de boot te missen.

De (beperkte) wereldhandelsstromen gaan vooral tussen de VS en China via het Midden Oosten; echter de meeste handel vindt plaats binnen de handelsblokken zelf en met de landen waar zij hun grondstoffen vandaan halen.

De geopolitieke overwegingen van handelsblokken leiden vaak tot spanningen en schaarse goederen worden meer en meer als wapen in de strijd ingezet. Waar we in de vorige eeuw al de olieboycot als wapen zagen en later Rusland de levering van gas als breekijzer gebruikte, zien we nu vaker dat grondstoffen, toegang tot landbouwgronden en tot schoon water ingezet worden in de strijd. Gelukkig houden de handelsblokken elkaar nog in voldoende evenwicht en is het afbreukrisico zo groot dat militaire strijd achterwege blijft. Het leger beschermt nog wel de economische belangen van de handelsblokken.

De strijd om de schaarse grondstoffen resulteert ook in een strijd om kennis en een zoektocht om het maximum uit de exploitatie van delfstoffen en hergebruik van grondstoffen te halen. Concurrentie tussen universiteiten en kennisinstellingen van de handelsblokken is het gevolg, inclusief het afschermen van kennis en kunde. De ontsluiting van het grote potentieel aan mensen en middelen in China en India leidt ertoe dat het zwaartepunt van economische activiteiten naar dit deel van de wereld verschuift.

Europa

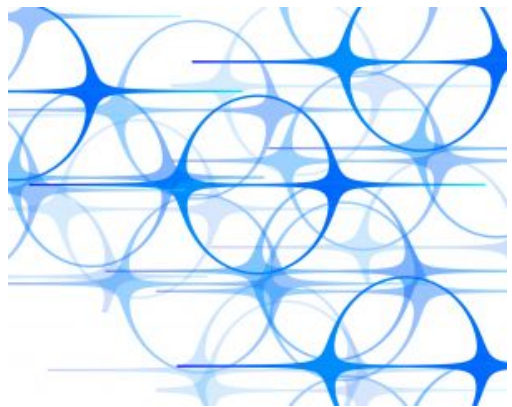
De EU heeft de afgelopen decennia zwaar ingezet op vrije handelsstromen in de wereld, ondersteuning van de derde wereld en samenwerking om de uitdagingen waar we voor staan met betrekking tot klimaat, schaarste aan grondstoffen, schoon water en voedsel het hoofd te bieden. De EU als samenwerking tussen 27 landen heeft echter niet daadkrachtig kunnen optreden om de toegang tot schaarse grondstoffen veilig te stellen.

De regionalisering die hier het gevolg van is maakt dat de EU het roer omgooit. De nadruk komt te liggen op zelfvoorziening binnen de EU en het stimuleren van de handel tussen de regio's van de EU. Het belang van nationale staten wordt minder en Brussel als hoofdstad van Europa wordt meer en meer het richtpunt van de verschillende regio's in Europa. Er ontstaan nieuwe gebieden (samenwerkingsverbanden tussen regio's) die eigen belastingen mogen

heffen en zelf meer bevoegdheden krijgen om de eigen economie in te richten en vorm te geven.

De regionalisering resulteert in meer kleine, onafhankelijke en robuuste netwerken; zowel in termen van personen, bedrijven maar vooral ook van infrastructuur als utilities, telecom en transportdiensten. De grote energie- en telecombedrijven zijn ten onder gegaan aan 'dis-economies of scale'. De bedrijven waren te groot geworden en daarmee te belastend voor de meer fragiele netwerken tussen de regio's. Internet based netwerken, waarbij knooppunten losgekoppeld kunnen worden terwijl het netwerk blijft functioneren, breken verder door. Afhankelijkheid van enkele grote entiteiten wordt losgelaten. De EU maakt dit mogelijk en begeleidt het opknippen en verdelen van de grote netwerken over de regio's.

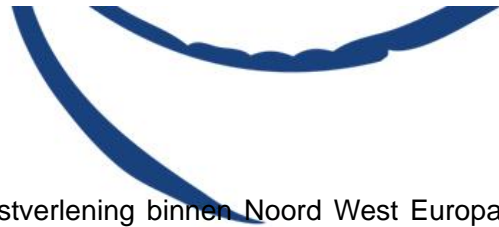

Landbouw neemt een bijzondere plaats in. De EU stimuleert dat de regio's zo veel mogelijk hun eigen voedsel verbouwen en consumeren. Een hausse aan nieuwe initiatieven van stadslandbouw, andere inrichting van steden en ommeland krijgt EU steun. Kennisinstituten ondersteunen deze initiatieven en zorgen ook voor een goede koppeling met lokale en duurzame energie opwekking.

Duurzaamheid en vooral de mate waarin regio's en bedrijven zelfvoorzienend zijn met oog voor de belangen van al hun stakeholders wordt de nieuwe economische norm in Europa. Handel en vooral inkoop van goederen, die niet zelf vervaardigd kunnen worden, uit andere handelsblokken wordt door de EU gecentraliseerd om zo groot mogelijke handelsmacht te kunnen ontwikkelen en een krachtige speler te zijn op het wereldtoneel ('liever het gefluister van een reus, dan het geschreeuw van de dwergen).

Nederland

De perifere rol van Europa en het oplopen van de geopolitieke spanningen hebben afgelopen 15 jaar een grote invloed op de open economie van Nederland gehad. De gevolgen van de recessie in 2008/2009 leken eerst mee te vallen, maar allengs werd duidelijk dat de gevolgen veel groter waren. Transport, distributie en financiële dienstverlening verliezen aan belang en zijn niet langer de traditionele motoren van de economie die ze aan het begin van deze eeuw nog wel waren. De aanwezige aardgasbaten en de zeer omvangrijke opgebouwde pensioenvermogens maken van Nederland meer een renteniers staat (naar het model van de 19^e eeuw). We investeren in ontwikkelingen in economieën elders in de wereld, maar zijn terughoudend in ontwikkelingen in eigen land. De Randstad boet sterk in waarde in termen van positie in het netwerk van wereldsteden. Recreatie en toerisme zijn belangrijke sectoren geworden, net als vermogensbeheer.

Export betreft vooral landbouwproducten, gas en dienstverlening binnen Noord West Europa. Rotterdam verliest de positie als mondiale doorvoerhaven, maar heeft nog een regionale functie.

In Nederland zelf voeren waarden als duurzaamheid, zuinig omgaan met grondstoffen en energie, en sturen op maatschappelijke waarden en stakeholder value de boventoon in het economisch denken. Nederland volgt nadrukkelijk de ontwikkelingen in de EU en voert het beleid van regionalisering nauwgezet uit. Het gevolg is dat de 'macht van Den Haag' de afgelopen jaren sterk is teruggelopen. Het is meer een administratief centrum geworden voor uitvoering van EU-regelingen en het bewaken van de staatsfinanciën, gericht op het aflossen van de staatsschuld en het bewaken van de pensioenvermogens. Het zwaartepunt van het economisch beleid is verschoven naar de regio's in samenwerking met de EU.

Kennisinstellingen spelen een rol in de marge van de wereldwijde ontwikkelingen. Onderzoek en ontwikkeling vindt vooral plaats in China en India. De Nederlandse kennisinstellingen zijn vooral gericht op het volgen en binnenhalen van deze kennis. Middels opleiding en training van mensen wordt deze kennis ter beschikking gesteld voor de lokale ontwikkeling van de regio's. Talentvolle mensen en wetenschappers moeten hun carrière vooral in andere delen van de wereld voortzetten.

Overijssel

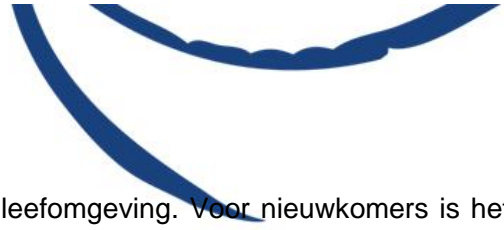
Ten gevolge van de regionalisering in Europa maakt Overijssel optimaal gebruik van haar ligging tussen de Randstad en het Ruhrgebied. Door samenwerking met andere partijen in Oost-Nederland is de eigen regiofunctie versterkt en de banden met Den Haag zijn losser. Overijssel streeft naar zelfvoorziening in voedsel en energie. De landbouwsector is sterk innovatief en werkt nauw samen met de bevolking in dorpen en steden in Overijssel. Nieuwe concepten voor wonen, voedsel en energie in en om de stad zijn ontstaan. Deze zijn deels het gevolg van een heroriëntatie op economische waarden. Die heroriëntatie is gericht op kleinschaligheid, voldoen aan wensen van de stakeholders, samenwerking, zorgvuldig omgaan met grondstoffen en waardecreatie voor de samenleving. Dit is nadrukkelijk anders dan de oude economische groeiconcepten.

Samenwerking bouwt voort op de van oudsher aanwezige netwerken en onderlinge verbanden. Economische samenwerking kent vele vormen, waarbij opvalt dat meer en meer in natura gehandeld wordt; bijvoorbeeld door het meehouden en -oogsten van landbouwproducten. En ook in de dienstverlening vindt ruilhandel, zonder financiële verrekening, plaats. Dit geldt vooral ook in de zorgsector waar mantelzorg de basis van de zorg levert.

Dit betekent dat de traditionele belastingheffing door de overheid onder druk staat. De overheid heeft beperkte middelen beschikbaar om de economie te ondersteunen, maar richt zich vooral op het weghalen van barrières om nieuwe ontwikkelingen in de regio mogelijk te maken.

Handel en distributie vindt vooral plaats binnen Noordwest Europa. De maakindustrie blijkt een sterkte te zijn omdat vraag en afzet regionaal bepaald zijn. Overijssel heeft binnen haar regio sterk geïnvesteerd in het hergebruik en optimale benutting van grondstoffen. Hierdoor kan de regio kwalitatief goede en duurzame producten op de markt brengen die gretig aftrek vinden. Voor import van goederen en vereiste grondstoffen wordt op EU-niveau samengewerkt om de positie op de wereldmarkt te versterken.

Samenwerkingsvormen en netwerken in Overijssel zijn zeer dicht. Overheden en bedrijfsleven werken gericht samen om te zorgen dat de regio in de eigen behoeften kan voorzien. Sociale

netwerken zijn sterk en gericht op de eigen woon- en leefomgeving. Voor nieuwkomers is het moeilijk om binnen deze netwerken te aarden, het vraagt grote aanpassing om dit te doen.

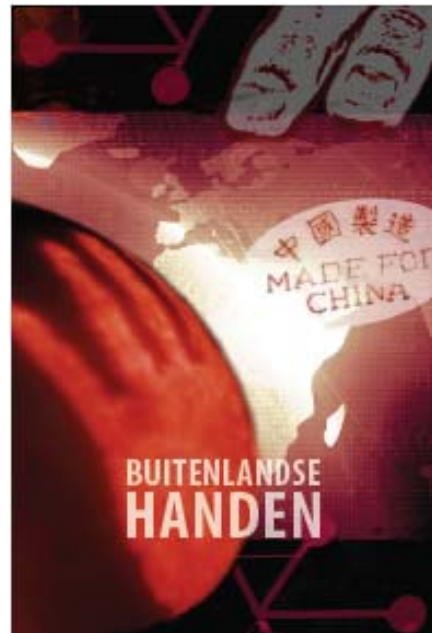
Kennisinstellingen zijn gericht op het opleiden van jongeren. Training en vakopleiding geschiedt door bedrijven en instellingen zelf; het meester/gezelsel is weer een bekend fenomeen en de gilden zijn nieuwe knooppunten in de netwerken. Innovaties komen van buiten of worden kleinschalig ontwikkeld door eigen bedrijven. Kennis is geborgd in de eigen gemeenschap en is voor leden vrij beschikbaar. Distributie buiten de eigen gemeenschap en uitwisseling met andere regio's is zeer beperkt.

Conceptscenario Overijssel in buitenlandse handen

Internationaal

Het oude land is gepasseerd; de dynamiek in de wereld anno 2030 gaat van Azië, via het Midden Oosten, naar de VS. In Azië heeft China zich ontwikkeld tot een stabiele grootmacht, waar de staat haar macht heeft behouden in een snel ontwikkelend land. China heeft niet langer het imago van productieplaats van de wereld waar alle technieken werden gekopieerd. De afgelopen twintig jaar is China geworden tot een vooroplopende natie, waar wetenschap floreert en die de wereld constant verstedt doet staan van nieuwe inzichten en kennis. De investeringen in universiteiten en de grote hoeveelheid menselijk kapitaal en denkracht die ontsloten zijn in de afgelopen jaren werpen nu hun vruchten af. Kenmerkend voor het Chinese systeem is de snelheid waarmee deze inzichten worden ingevoerd. De thuismarkt is zeer in ontwikkeling en de vraag naar goederen en diensten in eigen land groeit exponentieel. De focus is sterk op de bevrediging van de eigen consumptie. Productie is waar mogelijk steeds milieuvriendelijker, maar oude fabrieken en installaties draaien eveneens nog volop. Gevolg is wel dat arbeid en kapitaal in eigen land relatief duur beginnen te worden. China is reeds jaren niet meer het goedkope productieland.

In het kielzog van China zijn ook andere Aziatische landen als Taiwan, Korea, Vietnam, Cambodja, Thailand, Maleisië verder ontwikkeld. Vraag en productie in deze regio is geëxplodeerd. Opmerkelijk is het feit dat Singapore haar positie behouden heeft door continue te blijven investeren op de nieuwste kennis, technologie en middelen.

De VS en Zuid-Amerika zijn na de economische crises in 2008/2009 weer opgekrabbeld. De Amerikaanse economie heeft dit te danken aan het eigen opportunisme, maar vooral ook aan China die de massieve investeringen in dit land wilde beschermen. De VS en Zuid-Amerika kunnen door hun grote thuismarkt veel producten op de eigen markt afzetten, dan wel naar China exporteren. Veel grote Amerikaanse bedrijven bouwen producten in licentie van Chinese ondernemingen. Dit is het gevolg van het feit dat leidende industrieën in de Amerika, zoals de auto-industrie, lang geweigerd heeft mee te gaan in ontwikkelingen rond klimaatverandering en schaarste van grondstoffen.

Het Midden-Oosten is begin deze eeuw succesvol geweest in het implementeren van de strategie om het gebied een bredere economische basis te geven dan enkel olie. Grote economische centra zijn ontstaan in diverse landen. Men is in staat geweest verkeersstromen in de wereld te verleggen van Europa naar de eigen regio. En ook dienstverleners, consultants en onderzoekscentra/universiteiten hebben vestigingen in het Midden-Oosten opgebouwd. De vele oliedollars in combinatie met logische verkeersstromen hebben hun werk gedaan.

Kennisontwikkeling en samenwerking tussen universiteiten vindt plaats tussen de topinstituten in Azië en de VS, waarbij het Midden-Oosten zich ontwikkeld tot een knooppunt waar de partijen elkaar ontmoeten en deels samenwerken. Hier zijn ongelimiteerde middelen om nieuwe ontwikkelingen uit te werken.

Europa

Europa is langzaam een perifeer gebied geworden. Het heeft lang moeite gekost om dit te accepteren. De EU heeft niet alert gereageerd op ontwikkelingen in andere delen in de wereld, te druk als men was met het inrichten van het eigen huis en twijfels over uitbreiding met Turkije. Waarbij de Turken met hun markt van 100 miljoen mensen kozen voor aansluiting bij de staten in het Midden-Oosten. Vragen over de verdeling van macht binnen Europa domineren het debat.

Economisch is Europa niet op eenzelfde wijze uit de recessie van 2008/2009 gekomen. Daar waar China en later ook de VS het oude groeitempo weer oppakten blijft Europa structureel achter. Één procent groei en soms ook minder is het resultaat. De verschuiving van het economisch zwaartepunt maakt dat de economieën in Noordwest Europa buiten de goederen- en dienststromen in de wereld komen te liggen. London, lang met New York het centrum van het World City Network, is zijn positie kwijt geraakt aan Sjanghai. Binnen de EU strijden landen om protectionistische maatregelen te kunnen nemen in een poging de eigen industrie te beschermen en werkgelegenheid en bestaanszekerheid aan de eigen mensen te kunnen bieden. Binnen de EU acteert 'Brussel' traag en verdeeld. De gemeenschappelijke markt en het bevorderen van een level playing field voor bedrijven begint steeds meer een papieren tijger te worden.

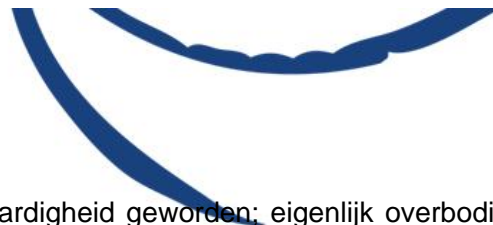

De EU verliest aan kracht en positie op het wereldtoneel en ziet dat China en andere landen de positie van de EU-landen in internationale gremia als VN, IMF en G-20 overnemen.

De landen van de EU ruziën vooral over de verdeling van de steeds kleiner wordende koek, terwijl in Azië grote hoeveelheden mensen op hoog niveau opgeleid worden om het roer over te nemen. Dit gebeurt doordat de Chinezen en het Midden-Oosten in grote getale bedrijven en fabrieken in de EU overnemen. De economie in de EU wordt steeds meer aangestuurd door de handelsblokken buiten de EU. Europa, en zeker Noordwest Europa is een lagelonenland geworden waar technisch hoogwaardige producten goedkoop onder buitenlandse leiding kunnen worden gemaakt.

Nederland

Nederland is zwaar geraakt door de verschuiving van de handelsstromen. Daar waar London de leidende plaats kwijt raakte is Amsterdam helemaal afgezakt als aantrekkelijke vestigingslocatie. Amsterdam wordt vooral bevolkt door Chinezen en andere Aziaten die het aantrekkelijk vinden om het grote openlucht museum dat Amsterdam nu is te bezoeken.

De 2^e Maasvlakte in Rotterdam is ook een bezienswaardigheid geworden; eigenlijk overbodig maar toch een sterk staaltje van Nederlands watermanagement. Rotterdam fungeert vooral als doorvoerhaven om producten die in Noordwest Europa gemaakt zijn te exporteren naar andere delen in de wereld. De import is beduidend lager geworden door de teruglopende welvaart.

De kenniseconomie is geen succesvolle investering gebleken; het innovatief vermogen in Nederland is te beperkt. Het poldermodel was niet in staat voldoende mensen boven het maaiveld te laten komen die de economie een impuls konden geven. Kansrijke jongeren in Nederland oriënteren zich daarom op andere delen in de wereld om de vleugels uit te slaan en inmiddels vertrekken steeds meer van deze groep naar China en andere landen om zich daar te ontwikkelen. Zelfs in het oude Oost-Europa zijn de Nederlanders goedkoper dan de lokale managers...

De Nederlandse regering drijft op de laatste aardgasbaten die nog uit de exploitatie van onze delfstoffen komen. Door de druk op de economie en de grote staatsschuld door de recessie blijven de middelen van de overheid langdurig onder druk staan. Bezuinigen om de staatsschuld te kunnen aflossen leidt tot een negatieve spiraal. Het ontbreekt echter aan een daadkrachtig bestuur, waardoor ook het economisch en sociaal beleid onder druk staan. De Randstad is in mineur en eist alle aandacht op van het landsbestuur. De overige regio's in het land zijn meer en meer op zichzelf aangewezen.

Overijssel

Overijssel heeft als regio met relatief veel landbouw en maakindustrie nog een redelijke positie kunnen opbouwen. Maar de meeste bedrijven van enige omvang zijn allemaal overgenomen door buitenlandse bedrijven. De overheid als grote werkgever in Overijssel ontkomt niet aan de druk tot bezuinigen waardoor onderwijs en ook zorg onder druk staan. De overheid heeft moeite om de faciliteiten en kwaliteit van de regio te handhaven.

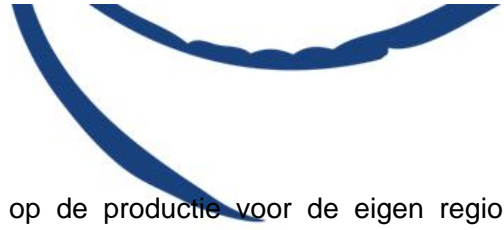
De investeringen door buitenlandse ondernemingen in bedrijven uit Overijssel zijn gebaseerd op gedegen vakmanschap in de regio, in combinatie met een relatief goedkope productie; de lonen in deze regio zijn laag ten opzicht van het Verre Oosten. De nadruk ligt daarom op productie en niet op ontwikkeling van nieuwe technieken of innovatie. Besluiten over investeringen worden op hoofdkantoren in het buitenland genomen, waar Overijssel en zelfs Nederland onbekend gebied is.

Overijssel wordt hierdoor erg kwetsbaar voor conjuncturele ontwikkelingen in de economie. Uitstoot van arbeid vindt plaats als kosten te hoog worden of economie elders in elkaar zakt.

De traditioneel sterke netwerken tussen overheid, bedrijfsleven en kennisinstellingen vallen uit elkaar. De bedrijven krijgen elke paar jaar een nieuwe buitenlandse manager die geen binding met de regio heeft (en daar vaak ook niet woont). De eigen karakteristiek van de regio komt onder druk. Saamhorigheid verdwijnt, net als de samenwerking tussen bedrijven. Het gevolg hiervan is dat ook de bijdrage van het bedrijfsleven aan de samenleving stil valt. Verenigingen vinden nog moeilijk sponsors, samenwerking met scholen wordt minder en ook betrokkenheid van de lokale ondernemers met de eigen werknemers is weg. Kennisinstellingen verdwijnen, de nadruk komt te liggen op opleiding en niet op kennisontwikkeling.

Jongeren die een kans hebben trekken weg naar het buitenland. De regio vergrijsst en zorg voor ouderen staat onder druk.

De landbouw in Overijssel is meer en meer gericht op de productie voor de eigen regio. Grootschalige productie geschiedt in opdracht van Chinese bedrijven die hier vlees voor eigen consumptie produceren.